

TÜRK TARİH KURUMU'NUN ÇALIŞMALARI HAKKINDA

GENEL SEKRETER Prof. MUZAFFER GÖKER'İN
RAPORU

Sayın Kongre Üyeleri ,

1937 Eylülünde İstanbul'da Dolmabahçe sarayında toplanmış olan İkinci Türk Tarih Kongresi'nden beri altı yıl geçti; o zamandan bugüne kadar devam eden çalışmalarımızın ana hatlarını yüksek heyetinize arz etmek için söz aldım; hafriyat işlerimiz ve bunlardan alınan neticeler hakkında arkadaşımız Bayan Afet İnan etraflı izahat vereceği için raporumda bu işlere kısaca temas edilecektir.

Türk Tarih Kurumu'nun amacı, nizamnamemizde, "Türk tarihini tetkik ve elde edeceği neticeleri neşretmek,, suretinde tarif edilmiştir. Bu amaca varmak için kullanılacak vasıtalar, tutulacak yollar dahi yine nizamnamede şu suretle tebarüz ettirilmiştir :

- a) Türk tarihi membalarını araştırıp bastırmak,
- b) Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak vesaik ve malzemeyi elde etmek için icap eden yerlere taharri, hafir ve keşif heyetleri göndermek,
- c) Türk Tarih Kurumu mesaîsinin semerelerini her türlü yollarla neşre çalışmak,
- d) Toplanıp ilmi müzakerelerde bulunmak.

Nizamnamenin gösterdiği amaca varmak için altı yıldanberi neler yapılmıştır; bunları gözden geçirelim :

A — Hafriyat :

Kurumumuz, kökleri binlerce yıllık bir mâziye dayanan engin Türk tarihini ilmi usullerle yeniden incelemek ve yaymak isterken, toprak altı ve toprak üstü tarih vesikalariyle, yazılı kaynakların meydana çıkarılmasına ve bunlardan ilim adamlarının kolayca istifade etmelerini temine, tabiatıyla büyük ehemmiyet vermektedir.

Bu itibarla hafriyat işlerimiz çalışmalarımız arasında ön safı işgal eden bir mesaf tarzıdır.

Hafriyatlarımızda göz önünde bulundurduğumuz belli başlı gayeler şunlardır :

1 — Sistemli bir surette Anadolu'nun Paleolitik istasyonlarını araştırmak ve bu suretle memleketimizin tarih öncesi devirlerini aydınlatmak.

2 — Eski kültürlerin istikamet ve menşe meselelerini halledecek vesikaları meydana çıkarmak.

3 — Anadolu'da büyük bir devlet kurmuş olan Etilerin yayılış sahalarını ve geçit noktalarını tesbit etmek.

4 — En eski Anadolu kültürü ile Orta Asya, Mezopotamya, Ege havzası, Cenubi Rusya ve Şarkî Avrupa kültürleri arasındaki münasebetleri araştırmak.

5 — Ve nihayet binlerce yıldanberi bir çok büyük medeniyetlere yerleşme sahası olan Anadolumuzun daha yakın tarihine ait belgeleri meydana çıkarmak.

Bir taraftan şu beş maddede tesbite çalıştığım gayelere uygun olarak memleket içinde çalışırken, diğer taraftan Türkün ana yurdu Orta Asya'da ve onun yayılmış ve üzerlerinde büyük medeniyetler kurmuş olduğu sahalarda, başkaları tarafından yapılmış hafriyat ve araştırmaların neticelerinden de âzamızın ve Türk ilim adamlarının istifadelerini temin maksadiyle bu hafriyat ve araştırmalara ait raporları, etütleri, dilimize çevirtmekteyiz. Bunlardan şimdiye kadar :

1 — R. Pumpelly'nin Anav hafriyatına ait iki ciltlik eseri,

2 — Solari : Etrüsklerin umumî ve hususî hayatları,

3 — Götze : Eski Şarkın medeniyet tarihi,

4 — Bittel : Boğazköy.

5 — Brandenstein : Etrüsklerin menşei,

6 — Felix Stähel'in : Küçük Asya Galatları tarihi,

7 — Hrozni : Ön Asyanın en eski tarihi.

tercüme edilmiş olduğu gibi,

1 — G. Child'in Şarkın kablettarihi adlı eseri de dilimize çevrilmektedir.

Bayan Afet İnan'ın raporunda bahsedilecek olan hafriyatlarımızın ilk kısa raporları Kurumumuzun üç ayda bir çıkarmakta olduğu

Belleten'de neşredildikten sonra mufassal raporlar ayrıca basılmaktadır. Bugüne kadar neşrettiğimiz raporlar şunlardır :

Remzi Oğuz Arık : Alacahöyük hafriyatı 1935 raporu (Türkçe ve Fransızca)

Hâmit Koşay : Alacahöyük hafriyatı 1936 raporu.

Şevket Aziz Kansu : Eti Yokuşu hafriyatı raporu (Türkçe ve Fransızca).

Hâmit Koşay : Pazarlı hafriyatı raporu (Türkçe ve Fransızca).

Bunlardan başka Trakya hafriyatlarımızın direktörü Dr. Arif Müfit Mansel'in " Trakya - Kırklareli Kubbeli mezarları ve Sahte Kubbe ve Kemer problemi „ adlı mühim monografisini de neşretmiş bulunuyoruz.

Hafriyat raporlarımızdan basılmakta olanlar da şunlardır :

Hâmit Koşay : Alacahöyük hafriyatı 1936 raporu Almanca

Hâmit Koşay : „ „ 1937-1939 raporu Türkçe - fran.

Hâmit Koşay : „ „ 1940-1941 „ „ „

Hafriyatlarımızdan elde edilen kültür malzemesinin pek küçük bir kısmıyla, bu sahadaki çalışmalarımızın metotlarını sergimizde göreceksiniz. Kurumumuz, muhteşem şehir harabeleri ve zengin hazineler meydana çıkarmaktan ziyade, Anadolu'nun en eski kültürlerine ait belgeleri veren höyükler üzerinde çalışmayı maksadına daha uygun bulmaktadır.

B — Ana kaynaklar :

Türkler kadar geniş ülkelere yayılmış ve çeşitli milletlerle temasta bulunmuş pek az millet vardır. Bu itibarla tarihimizin yazılı ana kaynaklarını yalnız kendi dilimizdeki eserlerde değil, milletimizle asırlarca münasebette bulunmuş şark ve garp milletlerinin (Çin, Hint, İran, Arap, Bizans, Ermeni, Süryani, Gürcü ve diğer Şark ve Garp milletleri) dillerinde de aramamız tabiidir. Bu ana kaynaklar dilimize çevrilmeden ve bunlar kendi ilim adamlarımız tarafından sıkı bir teakide tâbi tutularak incelenmeden, tarihimizi bütün vuzuhiyle görmeğe ve yazmağa imkân yoktur. Bu önemli ciheti göz önünde bulunduran Kurumumuz başka dillerde yazılmış olup Türk tarihine ana kaynak olacak mahiyetteki eserleri sistemli bir şekilde dilimize çevirmekle işe başlamış bulunuyor.

Türk milletiyle tarihin en eski zamanlarından beri çok sıkı münasebette bulunan bir millet, Çin milletidir. Orta Asya Türk-

lerine ait en mühim kayıtları Çin vekayinamelerinde ve Çin'ce yazılmış diğer tarihî ve edebî eserlerde bulmaktayız. Şimdiye kadar garplı müelliflerin mahdut sayıdaki eserleri vasıtasıyla haberdar olduğumuz, bu menbaları doğrudan doğruya Çince'den dilimize çevirmeyi daha uygun görerek, Tarih Fakültemizin sinoloji Profesörü Bay Eberhard'dan bunu rica ettik. Ricamızı memnuniyetle kabul eden sayın Profesör, büyük bir gayretle işe başladı ve şimdiye kadar bize şu eserleri tercüme ederek verdi:

- 1 — Çin'in Şimal Komşuları. (Bu eseri bastırdık ve neşrettik)
- 2 — Şarkî Çin Sülâlesi zamanında Şimal Komşuları.
- 3 — Hiyungnu'lar hakkında monografya.

Bunlardan başka Bay Eberhard yine Çin menbalarına dayanarak "Eski Türk Kültür Tarihi Hakkında Araştırmalar," adlı bir eser yazdı ve Kurumumuza tevdi etti. Diğer Çin annallerinin tercümesine sırasıyla devam edeceğiz.

Eski tarihimize ait yabancı kaynakların tercümesine devam ederken, âzamızın bu kaynaklardan istifade ederek vücade getirdikleri eserleri de bastırmaktayız. Bu cümleden olmak üzere Başkanımız Profesör Şemseddin Cünaltay'ın "Yakın Şark, Mezopotamya ve Sumerler," adlı eseri Kurumumuz tarafından, "Uzak Şark," adlı eseri de İstanbul Üniversitesi tarafından bastırılmış olduğu gibi, yine Bay Şemseddin Günaltay'ın "Ahamenişlerden sonra İran ve Orta Asya," adlı eseri de basılmak üzeredir. Bay Şemseddin Günaltay bundan başka "Yakın Şark,"ın ikinci cildini teşkil edecek olan "Suriye, Palestin ve Anadolu," adlı eserini de hazırlamış bulunmaktadır.

Milletimizin, bilhassa islâmiyetin zuhurundan sonra en çok temas ta bulunduğu arap ve fars milletlerinin dillerinde yazılmış eserlerin çoğu, malûmunuz olduğu üzere, tarihimizin ana kaynakları arasındadır. Bu eserlerin de birer birer dilimize çevrilerek neşredilmesi programımızın esas maddelerinden birini teşkil etmektedir. Bu kaynaklardan bugüne kadar neşrettiklerimiz şunlardır :

- 1 — İsfahânî'nin Irak ve Horasan Selçukluları tarihi,
- 2 — Sadreddin Ebülhasan Ali'nin Ahbar-üd-Devlet-is-Selçukîyye adlı eseri,
- 3 — Baypars tarihi.

Bu seriden basılmakta olanlar da şunlardır :

- 1 — Reşideddin'in Cami-üt-tevarihi.
- 2 — Cüveynf'nin üç ciltlik "Cihanküşa,, adlı tarihi,
- 3 — Hümayunnâme.

Tercümeleri bitmiş olup Kurumumuza tevdi edilmiş olan arap ve fars kaynakları da şunlardır :

- 1 — İbni Meskeveyh : Tecaribülümen,
- 2 — İbnüesir : Elkâmil Fittarih (11 cilt),
- 3 — İbni Haldun tarihi (üç cildinin tercümesi bitmiştir),
- 4 — Elbirunî : Malilhind,
- 5 — Elbirunî : Tahdidi nehayetülemakin,
- 6 — Şerefeddin Yezdi : Zafernâme,
- 7 — Şâmî : Zefernâme,
- 8 — Gerdizî : Zeynelahbar,
- 9 — Tari h-i Fahreddin Mübarekşah.

Meşhur arap coğrafyacılarından, ibni Hurdatbih, Istahrî, ibni Havkal, Makdisî, İbni Kudâme-el-kâtip, İbni Rusteh, Yâkubî, İbni Fakih Hemedâni'nin eserlerinde, Türklere ve Türk ülkelerine ait bahisler kâmilan dilimize çevrildiği gibi, şu eserlerin çevrilmesi de programımıza dahil bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla basılacaktır:

- 1 — İbni Cerir'in Tarih-ül-ümem velmülük adlı eserinden Türklere ait bahisler,
- 2 — İbni A'semülküft: Kitabülfütuh,
- 3 — Belâzürî: Fütühülbüldan,
- 4 — Mes'udî: Murucüzzeheb,
- 5 — Mes'udî : Kitabüttenbih velişraf,
- 6 — Yakubî : Kitabüttarih,
- 7 — Ebu Hanifetüddeyneverî: Ahbar-üd-tıval,
- 8 — Nerşahî: Tarih-i Buhara,
- 9 — Tarih-i Seyistan,
- 10 — Kirman Selçuklularına müteallik olan Muhammet bin İbrahim'in eseriyle İkdülulâ vessımtülulâ adlı tarihler,
- 11 — Râvendî : Rahatissüdur,
- 12 — Reşideddin : Camiüttevarih zeyli,
- 13 — Abdürrezak Semerkandî : Matlaussaadeyin,
- 14 — Hasan Rumlu : Ahsenüttevarih (Karakoyunlu ve Akkoyunlulara ait),

15 — Hondmir : Habibüssiyer,

16 — İskender Münşi : Tarih-i âlem Ârây-i Abbâsî (Safeviler tarihi).

Süryanice kaynaklardan olup bilhassa Selçuklu devrine ait en orijinal malûmatı ihtiva eden Ebülfereç İbni İberî'nin meşhur tarihi tercüme edilmiş olduğu gibi, Süryanî Mihal'in meşhur üç ciltlik büyük Kroniği de tercüme programımıza alınmıştır.

Gürcü menbalarının tercümesine de başlanacaktır.

Bizans kaynaklarına gelince: çok eski zamanlardanberi Türklerle münasebette bulunan Bizanslıların vücade getirdikleri eserler de tarihimiz için birinci derecede ehemmiyetli kaynaklar arasındadır. Bunlardan nisbeten yeni bir eser olan Cantacasin'in Türklerin menşei adlı eseri ile eski müelliflerden Théofilaktos Simukat-to, Konstantin Porfirogenetès Briyennos, Kinnamus'daki Türklere ait bahisler dilimize çevrilmiş olduğu gibi şu eserlerdeki bahisler de tercüme programımıza dahil bulunmaktadır :

11 inci asır müelliflerinden Kedrenos, Skilitzès, Zonaras, Attalyatès Glikos, Psellos, 12 inci asır müelliflerinden Anna Komena, Nikitas Khonyates, 13 üncü asır müelliflerinden Akropolis, 14 üncü asır müelliflerinden Pakhimarès, Kantakozinos, Grigoras, Guidenès, 15 inci asır müelliflerinden Dukas, Frantzès, Khalkondilas.

Ermeni kaynaklarında da bize ait mühim vekayinameler ve eserler mevcuttur. Bunlardan son zamanlara ait :

1 — Tanburî Arutin'in Tahmas Kulu Han'ın tevarihi adlı küçük eseriyle,

2 — Kalost Arapyan'ın Rusçuk Âyanı Mustafa Paşa'nın hayatı ve kahramanlıkları adlı küçük eseri basılmıştır.

Daha eski devirlere ait olan:

1 — Genceli Kirakos'un, Moğol istilâsı tarihi,

2 — Mezoplu Toma'nın Timur ve Şahruh'un Garbî Asya'da yaptıkları harpler, Ak ve Karakoyunlular,

3 — Moses Kagankaytuacı'nın Ağuvanlar tarihi, dilimize çevirilmiş olduğu gibi,

1 — Urfalı Mathien'in tarihi,

2 — Camiçyan'ın Büyük Vekayinâmesi,

3 — Rahip Kirkor,

- 4 — Anili Samuel,
- 5 — Urfalı Vahram,
- 6 — Kilikyalı Nerses,
- 7 — Kilikyalı Simpat,
- 8 — Rahip Malakhi,

gibi ermeni müverrihlerinin eserlerindeki, Türklerden bâhis kısımlar da dilimize çevirtilecektir.

Bir taraftan Şark milletlerine ait bu mühim ana kaynakları dilimize çevirtirken, diğer taraftan garp müelliflerinin tarihimize ait mühim eserlerini de dilimize çevirmeye önem veriyoruz.

Bunlardan :

- 1 — Wittek'in Mentеше Beyliği basılmakta olduğu gibi, Şu eserlerin tercümesi bitmiş bulunmaktadır :
- 1 — Başkiref : Rusya Türklerinde güzel sanatlar kültürü,
- 2 — İzlanda'da Türkler,
- 3 — Şeroşevski : Yakutlar,
- 4 — Demembyne : Memlükler devrinde Suriye,
- 5 — Quatermère : İran Moğolları tarihi,
- 6 — Wladmircev : Moğolların içtimaf hayatı,
- 7 — A. Gabriel : Anadolu Türk âbideleri (birinci cilt),
- 8 — Bulgar tarihi hakkında Osmanlı - Türk kaynakları,
- 9 — Brokelmann : İslâm kavimleri tarihi,
- 10 — Le Strange : Şark halifelerinin memleketleri,
- 11 — Timur ve Timuriler devrinde Semerkant adlı eser,
- 12 — Nâzım : Mahmut-u Gaznevî.

Şu eserler tercüme edilmektedir :

- 1 — Moravcsik : Macar ve Türk tarihi bakımından Bizans kaynakları,
- 2 — Teschner : Anadolu yolları,
- 3 — Grenard : Orta Asya coğrafyası,
- 4 — Howorth : Moğollar tarihi (4 büyük cilt),
- 5 — Wamberi : Buhara tarihi,
- 6 — Bartold : Moğollar idaresinde Türkistan,
- 7 — Erich Hânisch : Moğolların gizli tarihi,
- 8 — Bertold Spuler : İran Moğolları tarihi,
- 9 — Ligeti Lajos : Macarların eski tarihi (5 cilt).

Bütün bu saydığımız eserlerden başka Osmanlı tarihinin menbaları arasında bulunan Şark ve Garp dillerinde yazılmış eserleri de ayrıca dilimize çevirtmekteyiz. Bunlar arasında bilhassa memleketimize sefaret ve seyahat yoluyla gelmiş ecnebilerin seyahatname, sefaretname ve hâtıraları bulunmakta olduğu gibi, Osmanlı tarihine ait mühim etütler ve diğer eserler de tercüme ettirilmiştir.

Bunlardan :

1 — Biri on altıncı ve diğeri 17 inci asırda memleketimize sefaretle gelmiş olan iki İngilizin hatıraları,

2 — Marquis de Noitel'in Hâtıratı,

3 — Michel Baudier'nin : Osmanlı sarayı dilimize çevrilmiş olduğu gibi,

1 — Hammer'in iki ciltlik Osmanlı Devleti teşkilâtı ve idaresi adlı eseriyle,

2 — Babinger'in Osmanlı müverrihleri,

3 — Balducci'nin Rodosta Türk mimarı eserleri,

4 — Yorga'nın beş ciltlik Osmanlı tarihi,

5 — Baron de Tott'un hâtıratı,

6 — Marquis de Bonnac'ın Hâtıratı,

7 — Antuvan Galan'ın Jurnalı

dilimize çevrilmektedir.

Bir taraftan tarihimize ait bu ana kaynaklar ve etütler dilimize çevrilirken, diğer taraftan garpte şöhret kazanmış olan büyük müelliflerin umumî dünya tarihine ait ünlü eserlerini de, hem metot bakımından gençlerimize örnek olmaları, hem de umumî tarih kültürünün Türk aydınları arasında yayılması bakımından Türkçemize kazandırmayı da düşünmüş ve bunlardan :

1 — Brandin'in Rönesansı

2 — Aulard'ın Fransız inkılâbı tarihini,

3 — Dopsch'un, iki ciltlik meşhur Avrupa'da kültür inkişafının temelleri adlı eserini dilimize çevirtmiş olduğumuz gibi,

1 — Eduart Mayer'in, Roma tarihini

2 — Keşifler tarihini

dilimize çevirtmekteyiz.

Yabancı dillerde yazılmış tarihimizin ana kaynaklarını dilimize çevirtirken, kendi öz kaynaklarımızı da ihmal edemedik. Bu kaynakları dört kısma ayırmak mümkündür:

- 1 — Türkçenin muhtelif lehçelerinde yazılmış olan eserler,
- 2 — Arşivimizdeki vesikalar,
- 3 — Kitabeler,
- 4 — Etnografik kalıntılar.

Birinci kategoriye giren eserlerden, Babur'un Türk edebiyatının şaheserlerinden sayılan Vekayi'ini tamamen ve itina ile bugünkü dilimize çevirtmiş ve birinci cildini neşretmiş bulunuyoruz. Bu eserin ikinci cildi de tamamen basılmış olup indekslerinin tamamlanmasından sonra yakın bir zamanda intişar sahasına çıkacaktır.

Eski Osmanlı dilinde yazılmış olan tarihlerimizin bugünkü nesil tarafından okunup anlaşılmasını temin maksadiyle bu eserleri de Türk harflerine çevirtmek ve anlaşılmayan yerlerini notlar ve haşiyelerle izah etmek suretiyle neşretmek kararındayız. Bu suretle genç neslin tarihimizle daha sıkı ilgilenmesini ve millî duygularının kökleşmesini istiyoruz. Bu maksatla Patrona Halil vakasına ait Abdi tarihini basmış olduğumuz gibi, Âşık Paşazade tarihiyle Silâhtar tarihini de Türk harflerine haşiyelerle çevirmekteyiz. Bu yoldaki çalışmalar, yazmalardan başlamak suretiyle, diğer mühim tarih ve Vekayinamelere de teşmil edilerek devam edecektir.

Bunlardan başka yine Türk gençliğine millî tarihimizin şanlı sahifelerini ve Türk kahramanlarının örnek olacak hayatlarını okutmak amacıyla, Türk büyüklerinin biyografilerini neşretmek, meşhur tarihlerimizin güzel yazılmış sahifelerinden antolojiler tertip eylemek tasavvurundayız.

Arşivdeki çalışmalarımıza gelince :

Kurumumuz yakın tarihimizin ve bilhassa Osmanlı tarihinin ilmi esaslara göre yazılabilmesi için arşivimizdeki milyonlarca vesikayı gözden geçirmek işini ihmal edemezdi. Bugüne kadar mahdut tarihlere ve mahdut vesikalara göre ve ekseriya bu tarih ve vesikalar en küçük bir tenkide ve kontrole tâbi tutulmadan yazılan Osmanlı tarihleri yanlış hükümlerle doludur. Araştırmalar bu yanlışlıkları tashih edecek ve Türk tarihinin en mühim

bir safhasını teşkil eden bu devrin doğru bir tarihini yazmak imkân dahiline girecektir.

Kurumumuz, bu maksatla, âzasından Profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın başkanlığı altına bir teşkilât vücade getirmiştir. Bu teşkilât arşivimizde araştırmalar yapmakta ve bulduğu orijinal vesikaları Kurumumuza tevdi etmektedir. Bu vesikalar Belletenimizde muntazaman neşredildiği gibi, bunlardan istifade edilerek ayrıca muayyen devirlere ve meselelere dair monografiler, etütler vücade getirilmektedir. Şimdiye kadar arşivimizdeki orijinal vesikalara dayanılarak yazılmış ve neşredilmiş olan eserler şunlardır :

- 1 — Uluğ İğdemir : Kuleli Vak'ası hakkında bir araştırma,
- 2 — Fevzi Kurtuluş : Türk bayrağı ve Ay yıldız,
- 3 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı : Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık oğlu Süleyman ve Alemdar Mustafa Paşa
- 4 — Enver Ziya Karal : Selim III. ün Hat-tı Hümayunları,
- 5 — Süheyl Ünver : Selçuk tababeti tarihi,
- 6 — Hikmet Bayur : Türk İnkılâbı tarihi (üç cildi çıkmıştır)
- 7 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı : Osmanlı İmparatorluğu teşkilâtına methal,
- 8 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı : Osmanlı İmparatorluğu teşkilâtından Kapukulu Ocakları I.,
- 9 — Faik Unat : Osmanlı Sefaretnâmeleri.

Basılmak üzere olan eserler de şunlardır :

- 1 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı : Osmanlı Devleti teşkilâtından Kapukulu Ocakları ikinci cilt,
- 2 — Salâhaddin Elker : Divanî rakamlar,
- 3 — Kanunî devrine ait Ahkâm defteri,
- 4 — Süheyl Ünver : Selçuk kitap tezyinatı,
- 5 — Adalet Tüze : Siyakat anahtarı,
- 6 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı : Hat-tı Hümayunlar,
- 7 — Cevdet paşanın Maruzatı,
- 8 — İsmail Baykal : Enderunlu Sanatkârlar ve hocaları,
- 9 — Bekir Sıtkı Baykal : Birinci Meşrutiyet,
- 10 — Osman Şevki Uludağ : Osmanlılar devrinde Türk hekimliği,
- 11 — Kâmil Kepecioğlu : Dört asır evvelki fermanlar,
- 12 — Şinasi Altındağ : Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı,

13 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı : 17 inci asırda Türk - İngiliz münasebetleri,

14 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı : Osmanlı İmparatorluğunun merkez teşkilâtı.

Hazırlanmakta olanlar da şunlardır :

1 — Karlofça muahedesi zabıtları,

2 — Pasarofça " " "

3 — Nişli Mehmet Ağanın Rusya Sefaretnamesi,

4 — Elhaç Mustafa Efendinin Nemçe sefaretnamesi.

Bunlardan başka münhasıran arşiv vesikalarının neşrine tahsis edilmek üzere neşriyat serilerimiz arasında büyük hacimde yeni bir seri vücade getirmek kararındayız.

C — Türk - İslâm Devri kitabeleri Derleme Heyeti :

Kurumumuz, Türk tarihinin en önemli kaynaklarını teşkil eden kitabelerin, memleket içinde ve memleket dışında sistemli bir tarzda tesbitini, estampaalarının, fotoğraflarının alınarak tasnif ve neşrini temin için üyelerimizden Profesör Mükrimin Halil Yıncı'nın başkanlığı altında " Türk - İslâm Devri Kitabeleri Derleme Heyeti ", ni kurmuştur. 1942 yılı Martında işe başlamış olan ve biri Ankara'da, diğeri de İstanbul'da olmak üzere iki kol halinde çalışan heyetin yirmi aylık çalışmalarından alınan sonuç şudur :

İstanbul bürosu bu müddet içinde 914 ü bina kitabesi, 192 si müzelerdeki bina ve eşya kitabeleri, 10256 sı mezar kitabeleri olmak üzere 11362 parça kitabe tesbit etmiş, iki binanın vaziyet plânını yaptırmış, kitabelerle, kitabelerin bulunduğu binalara ve bilhassa mezar taşlarına ve lâhitlere ait olmak üzere binlerce fotoğraf çektirmiş, Osmanlı devrinde muhtelif rütbe ve pâyeleri gösteren ve içtimâî sınıfları birbirinden fark ettiren Türk kavuk ve serpuşlarının resimlerini yaptırmış ve İstanbul'daki Türk - İslâm devri mimarî eserlerinin buldukları mevkileri gösterecek bir haritanın 10 paftasını hazırlamış ve diğerlerine devam etmekte bulunmuştur. Heyet, bunlardan başka, İstanbul ve civarındaki bütün tarihî yapıların sicillerini hazırlamakta, bunları cinslerine ve devirlerine göre ayırarak tasniflerini yapmaktadır. Tesbit olunan kitabelerin de çeşitli maksatlara göre indeksleri yapılacak ve bunlar korpüsler halinde neşredilecektir.

Ankara bürosu bu müddet içinde, Ankara, Erzurum, Konya, Afyon Karahisar, Manisa ve İzmir bölgelerindeki tarihî anıtları-

mızdan Selçuk, Saltuk, İlhanî, Karaman, Eşref, Osmanlı, Saruhan ve Germiyan oğulları devirlerine ait 391 âbideyi tetkik ederek 323 parça plân almış, 260 bina ve 150 mezar kitabesi tesbit etmiş, 981 parça fotoğraf çekmiştir. Tetkik edilen yapıların vakfiye suretleri de çıkarılmıştır. Memleketimizin diğer şehirleri de sırasıyla tetkik edilecektir. Bu suretle gün geçtikçe zamanın ve ihmalin darbesine uğrayarak birer birer ortadan kalkma tehlikesi gösteren tarihî eserlerimizi ilim hesabına kurtarmış ve tarih kaynaklarımızın tamamen ortadan kalkma tehlikesini önlemiş oluyoruz.

Ç — Etnografik araştırmaları:

Geçmişteki ve bugünkü Türk kültürünün bir bütün olduğunu göz önünde bulunduran Kurumumuz, etnografik tetkiklere de önem vermektedir. Bugünkü maddî ve manevî medeniyetimiz Orta Asya'daki babalarımızın ve Asya tesiri altında kalan eski Ön Asya kavimlerinin bıraktıkları kültür miraslarının bir muhassasıdır. Arkeolojinin ortaya koyduğu bir çok meselelerin ancak etnografya ve etnolojinin yardımıyla halledildiği görülmektedir. Bugün köylümüz tarafından kullanılan bir çok motiflerin binlerce yıl evveler ait eşya üzerinde de görülmesi buna başlıca delildir. Teknik vasıtaların sür'atle gelişmesi sebebiyle uluslar arası tesir ve aksi tesirler artmakta, eski âdet ve ananeler gün geçtikçe kaybolmaktadır. Bu itibarla köylü ile kasabalı arasındaki farklar silinmeden ve eski yaşama tarzı değişmeden önce, Türklüğün maddî ve manevî kültür malzemesini ilim hesabına kurtarmayı kendisine esaslı bir ödev sayan Kurumumuz, halkla yakından temasta bulunan hafriyat heyetlerimize buldukları bölgelerde etnografik araştırmalar yapmaları vazifesini de vermiştir. Arkadaşımız, Alacahöyük hafriyat heyeti direktörü Hâmit Koşayın bu sahada hazırladığı malzemenin bir kısmını sergide göreceksiniz. Tesbit edilen motifler arasında hafirlerden çıkan eşyayı hatırlatan bir çok çeşitler görülmektedir. Bu araştırmalara devam edilecek ve elde edilen neticeler neşrolunacaktır.

D — İlmî toplantıları:

Kurumumuz, âzalarına, kendi sahalarında yaptıkları tetkiklerin neticelerini neşretmeden önce alâkadar ilim adamlarının tenkit ve tetkik nazarına arz etmek fırsatını vermek maksadiyle ilmî toplantılar tertip etmektedir. 1941 yılı başındanberi şimdikiye kadar bu

mahiyette 19 ilmi toplantı yapılmıştır. Bu toplantılarda tebliğ edilen tezlerin bir kısmı Belletenimizde neşredilmiştir.

E — Yayın işlerimiz :

Türk Tarih Kurumu, yayın işlerini, çeşitli maksatlara göre, dokuz seriye ayırmıştır.

Birinci seri tek veya en iyi nüshaları memleketimizde bulunan Türk tarihine ait yazmaların (faksimile) tıpkı basımlarına tahsis edilmiştir. Bu seriden şimdiye kadar:

- 1 — Piri Reis : Amerika haritası
- 2 — Piri Reis : Kitabı Bahriye basılmıştır.

Aynı seriden:

Nasuhissilâhî'nin Irakayn Seferi,

Tek nüshası bizde olan İbni Bîbî'nin mufassal Selçuk tarihi basılmaktadır.

İkinci seri, başka dillerde veya Türkçenin diğer lehçeleriyle eski Osmanlı dilinde yazılmış olup henüz bugünkü dile çevrilmemiş bulunan kaynaklara ayrılmıştır. Bu seriden neşredilmiş ve edilmekte olan eserleri yukarda arzettim.

Üçüncü seri, Türkçede ve Türkçeden başka dillerde yazılmış olup birbirinden ayrı ve müteaddit nüshaları bulunan ve henüz tenkitli baskıları yapılmamış kaynaklara ayrılmıştır.

Bunlardan Aksarâf tezkiresi basılmakta olduğu gibi, Şikârî tarihiyle Neşrî tarihinin tenkitli baskıları hazırlanmaktadır.

Dördüncü seri, millî tarihimizi ilgilendiren başka dillerde yazılmış yeni tetkiklerin tercümelerine tahsis edilmiştir.

Beşinci seri, hafriyatımızdan elde edilen neticeleri ilim dünyasına sunan mufassal hafriyat raporlarımıza ayrılmıştır.

Bu seriden basılmış ve basılmakta olan yedi eserin isimleri yukarda hafriyat kısmında sayılmıştır.

Altıncı seri, memleketimizdeki arkeolojik ve mimarî eserler hakkında yazılmış monografilere ayrılmıştır. Bu seriden, büyük Türk Mimarı Koca Sinan'ın monografisine tahsis ettiğimiz eseri bilhassa zikretmek isterim. Bu eserin, dâhi Mimara lâıyk bir şekilde neşri için bütün gayretimizi sarfedeceğiz. İki ciltten ibaret olacak olan bu eserin birinci cildi Sinan'ın hayatına ve eserlerine

dair zamanından beri yazılmış olan Türkçe yazmaların tenkitli baskısına, Sinan'ın arşiv vesikalarına, vakfiyelere ve diğer orijinal belgelere dayanılarak yazılmış biyografisine, ve 15-16 ıncı asırlar Türk kültür tarihine tahsis edilmiştir. Tenkitli nüshaları hazırlanan eserler şunlardır: Adsız Risale, Risaletülmimariye, Tuhfetülmimarın, Tezkiretülebniye, Tezkiretübünyan, Padişahname, Selimiye.

Eserin ikinci cildi Sinan'ın sanatına ve dünya sanat tarihindeki mevkiine tahsis edilmiştir.

Eserden şimdiye kadar 7 forma basılmış olduğu gibi, Sinan eserlerinden 81 plân ve rolöve yapılmış, bir çoklarının etütleri hazırlanmış, yüzlerce fotoğraf çektirilmiştir. Bu husustaki çalışmaların mahiyeti hakkında sergimizde ve sergi kılavuzunda kâfi malûmat vardır.

Yedinci seri, tarihimizin muhtelif safhalarına dair yazılmış monografilere ayrılmıştır. Bunlardan yukarda adı geçen eserlerden başka şu eserler basılmıştır:

İbni Sina (Makaleler, Etütler mecmuası).

Cevat Üstün: İkinci Viyana Muhasarası.

Faik Reşit Unat: Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi bibliyografyası (I. Kısım).

Aynı seriden:

Halil Ethem Hâtıra kitabı.

Faik Reşit Unat: Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi bibliyografyası'nın ikinci kısmı basılmak üzeredir.

Sekizinci seri, Türk tarihinin Ana Hatları adını taşıyacak büyük esere malzeme olarak hazırlanan tetkiklere, monografilere ayrılmıştır. Bunlardan, yukarda ismi geçen eserlerden başka:

Prof. Yusuf Akçura: Osmanlı Devletinin Dağılma Devri.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Anadolu Beylikleri.

Prof. Yusuf Ziya Özer: Mısır tarihi.

General Halis Bıyıktay: Timuriler zamanında Hindistan- Türk İmparatorluğu.

Doçent Afet İnan: Aperçu générale sur l'histoire économique de l'Empire Turc-Ottoman.

Ziya Karamursal: Osmanlı malî tarihi hakkında tetkikler, basılmıştır.

Aynı seriden :

Prof. Fuat Köprülü : Osmanlı Devletinin Kuruluşu, basılmaktadır.

Dokuzuncu seri, kongrelerimizin zabıtları içindir. Şimdiye kadar yapılan kongrelerin zabıtları bastırılmıştır.

1937 denberi Kurumumuz tarafından amacımızla ilgili görülebilen telif hakkı satın alınan veya muhtelif zevata hazırlattırılan ve basıma verilmek üzere bulunan eserler yukarıda adı geçenlerden başka şunlardır :

Afet İnan : Anadolu, Türk ırkının vatanı,
 Halil Ethem : Düveli İslâmiye (tashih ve tadil edilmiş şekilde),
 Salih Zeki : Asârı Bâkiye,
 Hâmit Koşay : Alacahöyük maddî kültür albümü,
 Zehra Örnek : Alacahöyük motifleri,
 Namık Kemal'in külliyesi,
 Ziya Gökalp'ın külliyesi,
 Mehmet Emin Yurdakul'un külliyesi,
 Dr. Rifat Osman : Edirne sarayı ve Edirne tarihi,
 Feher Geza : Proto Bulgarların tarih ve medeniyeti 2 cilt,
 Naci Kum : Kayseri kitabeleri,
 Yusuf Akyurt : Resimli Türk âbideleri,
 Kılıç Kökten : Türkiyede eskitaş (Paleolitik) istasyonları ve âletleri.

Şu eserler hazırlanmak üzeredir :

Türkiye Cumhuriyeti kronolojisi,
 Ali Şir Nevaî, hayatı ve eserleri,
 Türkiyede basılmış olan tarihî eserlerin bibliyografyası,
 Rasonyi : Macarların eski tarihi.

Kurum tarafından üç ayda bir çıkarılan Belleten, ciddi çalışmalarıyla yurt içinde ve dışında mühim bir mevki tutmuştur. Şimdiye kadar 28 sayısı çıkmıştır.

Gerek Belleten, gerek Kurumun diğer orijinal eserleri dünya ilim merkezlerinde aranmakta ve neşriyatımız Avrupa'nın 70 ilmi müessesesi ile mübadele edilmektedir.

Kurum, yayınların muayyen zamanlarda ve istenilen vasıflarda çıkarılmasını temin için bir de basımevi kurmuştur. 1 Temmuz

1942 de faaliyete geçmiş olan basımevimizde şimdiye kadar 383 formalık 28 eser başılmıştır.

Kurumumuz, büyük Türk Tarihinin vücade getirilmesi için, sistemli bir şekilde bu araştırmalara devam ederken, gençliğin ve Türk irfan âleminin ihtiyacını duyduğu, bir Osmanlı tarihi ile, bir umumî tarih ve ayrıca muhtasar bir Türk tarihi yazmak için gereken tedbirleri almış bulunmaktadır. Başkanımız Bay Şemseddin Günaltay tarafından hazırlanmakta olan muhtasar Türk tarihini önümüzdeki yıl içinde yayabileceğimizi umuyoruz.

F — Yurt içinde tarihî çalışmaları teşvik edecek tedbirleri

Tarihle uğraşan Türk aydınları arasında millî tarihimize ait çalışmaları teşvik etmek maksadiyle mükâfatlı tez müsabakaları tertibi için bir talimatname hazırlamış bulunmaktayız. Son şeklini aldıktan sonra önümüzdeki yıllarda bu mükâfatlı tezleri, mevzularını vermek suretiyle ilân edeceğiz. Bu suretle millî tarihimize dair en muvaffak eseri yazacak olanlara nakdî mükâfat vereceğiz. Bu müsabakalara Kurum âzaları girmeyecektir.

G — Tarihî eserlerin korunması :

Kurumumuz, atalar yadigârı olan ve her birisi eşsiz birer anıt mahiyetini haiz bulunan tarihî eserlerimizin korunması işiyle yakından ilgilenmektedir. Maarif Vekillliğimizin bu sahada gösterdiği yüksek gayreti takdirle ve şükranla anmak isteriz. Kurumumuz, iktidarı dahilinde, bu çalışmalara iştirak etmektedir. Bu maksatla evvelki sene eşsiz bir Eti eseri olan Yazılıkaya'nın tahripten korunmasını temin için burada bir bekçi evi yaptırdığımız gibi, büyük Türk mütefekkeri Kâtip Çelebi'nin harap olan mezarını tamir maksadiyle Âbideleri Koruma Heyeti emrine kâfi tahsisat ayırmış, Konyada Selçuk sivil mimarîsinin ayakta kalmış tek eseri olan köşkün temellerini tahkim ederek büsbütün yıkılmasının önüne geçmiş, ayrıca bu köşkün yağmurdan korunması için yapılacak çatı masrafını ödemeyi üzerimize almış ve bazı eserlerin korunması için bekçiler tahsis etmiş bulunuyoruz. Bunlardan başka Alacahöyükte hemen hemen Anadolu'nun en güzel müze binasını yaptırmış ve burada çıkıp ta Ankara'ya taşınamayan eserlerle mükerres eserleri teşhire başlamış bulunuyoruz.

Bundan başka Atatürk'ün emri veçhile Ankara'da, Koca Mimar Sinan'ın, dikilmesine karar verilen heykeli için açılan ilk mü-

sabakanın birinci ve ikincisine verilmesi icap eden mükâfatı ödemiş bulunuyoruz.

H — Yıl dönümlerine hazırlık çalışmaları :

Kurumumuz, Türk tarihinin büyük şahsiyetleri ile büyük vakaların yıl dönümleri için törenler hazırlamayı ve neşriyat yapmayı da millî bir ödev saymaktadır.

İbni Sina'nın 900 üncü yıl dönümü münasebetiyle, 1937 de Profesör Şemseddin Günaltay'ın başkanlığı altında kurulan heyet, İstanbul Üniversitesinde yabancı memleketler bilginlerinin de iştirakiyle bir tören yapmış ve bu büyük Türk filozofunun muhtelif ilim bölgelerindeki verimlerini göstermek üzere 1000 sayfalık büyük bir eser çıkarmıştır. 1941 Şubatında ise Orta Asyanın ünlü şairi Ali Şir Neva'nın 500 üncü yıl dönümü münasebetiyle Tarih Fakültesiyle birlikte bir tören yapılmış ve büyük şairin hayatı ve eserleri hakkında âzamızdan Profesör Fuat Köprülü iki ciltlik bir eser hazırlamayı üzerine almıştır.

Büyük Türk filozofu Fârâbi'nin 1950 yılına tesadüf eden bininci yıldönümü münasebetiyle filozofun eserlerini bastırmak, hayatı ve devri hakkında monografiler yazmak ve yıldönümü gününü parlak bir törenle kutlamak kararındayız. Bu maksatla hususî bir komisyon kurulmuş ve işe başlamıştır.

Türk ve dünya tarihinin en mühim hâdiselerinden biri olan İstanbul fethinin 1953 yılında kutlanacak olan 500 üncü yıldönümüne, Kurumumuz da büyük bir önemle hazırlanmaktadır. Geçen sene âzamızdan Profesör Hikmet Bayur'un başkanlığı altında teşkil edilen komisyonun bir yıllık çalışmaları çok memnurluk verecek bir haldedir. Bu heyet kendisine şöyle bir çalışma plânı çizmiştir :

- a) Türlü konularda ve seriler halinde kitaplar neşretmek,
- b) Haritalar ve maketler yaptırmak,
- c) Resim albümleri tertip etmek,
- d) Arşivde araştırmalar yaparak bu devre ait önemli vesikaları neşretmek,
- e) Önemli vakfiyeleri tercüme ve neşretmek,
- f) Fatih devrine ve İstanbul fethine ait bibliyografyalar tertip etmek,

g) Fatih devrinden kalmış eserlerin tamir ve restorasyon işleri üzerine gereken makamların nazarı dikkatini çekmek,

h) İstanbul'un 500 üncü fetih yıldönümü günü İstanbulda milletler arası bir tarih kongresi toplamak,

i) Aynı tarihte İstanbul'da bir tarih sergisi açmak.

Heyet bu çalışma plânına göre 11 eserin hazırlanmasına, bibliyografyanın tertibine başlamış, Fatih devrinden evvelki mimari eserlerin tamir ve restorasyonu için icap eden makamlara müracaat etmiş, İstanbul'un fetihden önce ve fetihden sonrasının üç maketinin yapılması için ilgililere vazifeler vermiş, şimdiden Hazinei Evrakta Osmanlı Devletinin kuruluşundan Fatih'in ölümüne kadar geçen devre ait bir çok vesikalar buldurmuş ve Siyakat yazısından bugünkü yazıya çevirme işine başlamış olduğu gibi, Fatih'in Divanını Türk harflerile izahlı olarak bastırılmak üzere tertiplemiş ve devletin kuruluşundan Fatih'in ölümüne kadar Bursa'da yapılan anıtların sicillerini tamamlamıştır.

İ — Kütüphane :

Kurumumuz, eser mevcudu 40 bine yaklaşmış olan bir ihtisas kütüphanesini de kurmuş bulunmaktadır. Mevzuumuzla alâkalı eski ve yeni şark ve garp eserlerini toplamaya devam ediyoruz. Şimdi bütün gayretimizi bu kütüphanenin en modern şekilde kataloğunu hazırlamaya hasretmiş bulunuyoruz. Kataloğun tanzimine evvelki sene başlanmıştır. Şimdiye kadar 15504 cilt eserin alfabetik ve sistematik kataloklar için fişleri yapılmış ve istifadeye konmuştur. İki sene daha süreceğini tahmin ettiğimiz bu çalışmalardan sonra istenilen mevzuun bir anda bulunabileceği şekilde tertip edilmiş kataloğuyla birlikte modern bir kütüphane, âzamızın ve alâkalı ilim adamlarının istifadesine arzedilmiş olacaktır.

I — Milletler arası çalışmalara iştirak :

Kurumumuz, 1938 yılında milletler arası üç kongreye iştirak etti. Bu kongrelere iştirak eden âzalarımız orijinal mevzular üzerinde ilmi tebliğler yaptılar.

1939 da İstanbulda toplanması kararlaştırılmış olan milletler arası Antropoloji ve Preistorik Arkeoloji kongresinin organizasyonunu üzerine aldık, bu kongrenin bütün hazırlıklarını tamamladık fakat ikinci dünya harbinin çıkması üzerine bu kongrenin toplan-

masına imkân olmadı; yalnız kongre için gönderilen tebliğler türkçe ve fransızca olarak tarafımızdan bastırıldı; 1939 yılındanberi de, milletler arası çalışmaların felce uğraması yüzünden, bu gibi çalışmalara iştirak imkânı kalmadı.

J – Yeni üyeler :

1937 yılındanberi Türk tarihi sahasında çalışmış, eserleri ve yayınlarıyla temayüz etmiş 20 Türk bilgini Kurumun asıl üyeliğine seçilmiştir. Kurum, bu yolda çalışmaların inkişafını ve üye adedinin bu suretle çoğalabilmesini kendisi için en büyük bir sevinç mevzuu olarak telâkki eder.

K – Muhabir üyeler :

Nizamnamemizin hususî maddesine uyarak tarih sahasında çalışmakta olan Türk ve ecnebi bilginlerini de Kurumumuzun fahrt ve muhabir üyeliğine seçmekteyiz; bilhassa lise ve orta okul öğretmenleri arasında gördüğümüz istidatları bu suretle Kurumumuzun çalışmalarına iştirak ettirmek arzusundayız.

L – Tarih ve arkeoloji sahasında yeni unsurlar yetiştirilmesi :

Kurumumuz, tarih, arkeoloji ve antropoloji sahasında yeni unsurlar yetiştirmeye ayrıca önem vermektedir. Bu maksatla İstanbul müzeleri lâboratuvarında hafriyatlarımızdan çıkan eşyaların tamir ve restorasyon işlerinde mütehassıs yetiştirmek üzere üç stajyerlik ihdas edildiği gibi, arkeolog mimar yetiştirmek maksadiyle de Maarif Vekâleti emrine iki burs verilmiştir.

Bunlardan başka Kurumumuz, Fakültelerimizden iyi derece ile çıkmış ve doktoralarını yapmış olan 6 Türk gencine Fakülte-deki asistanlık, ilmi yardımcılık veya doçentlik gibi vazifelerine halel getirmemek suretiyle kendi ilmi çalışmalarında vazife vermeğe ve onların millî tarih araştırma ve çalışmalarında yetişmelerini temine tevessül etmiş ve bütçesine bu iş için tahsisat koymuştur. Elemanlar yetiştikçe bu kadroyu genişletmek emelindeyiz.

Sayın Kongre üyeleri ;

Türk Tarih çalışmalarında Üçüncü Tarih Kongremizin ileriye doğru mühim bir adım teşkil edeceğine inanımız vardır. Çok kıymetli bir emanet olarak üzerimize aldığımız millî tarih çalışmalarında bugün olduğu gibi yarın da yardımlarınızı bekliyoruz ve

bunu esirgemiyeceğinize inanıyoruz. Sizlerin ve burada bulunmayan diğer Türk tarih bilginlerinin birbirini tamamlayarak el birliğiyle çalışmaları sayesinde müşterek işimizin daha kolaylıkla ve daha çabuk başarılacağını umuyoruz. Bize verdiği ilhmaların bin bir eseri aramızda yaşayan Ebedi Şef Atatürk'ün aziz hatırası önünde hürmetle eğilir ve yüksek himaye ve daimi ilgileriyle çalışmalarımıza hız ve ışık veren Büyük Cumhurreisimize sonsuz tazim ve şükran duygularımızı sunar, hepinize kongre için gösterdiğiniz ilgiden dolayı teşekkür ederiz.
